ВОЛОДИМИР

Володимир, князь і володар усіх славноруських земель, приведений Духом Святим від тьми невірства до великого світла Евангелія 988 року від Різдва Христового; а нині у преславній Могило-Мазепинській Київській Академії, яка вітає ясновельможного Івана Мазепу, гетьмана, царського Величества, Запорізького Війська обидвох сторін Дніпра, і Лицаря славного Ордену св. Андрея Апостола, превеликого свого Ктитора, представлений на споглядання українському народові від благородних українських синів, добре тут образованих, дією, що поети звуть її трагікомедією, року Божого 1705, місяця липня третього дня.

ДІЯ І

Ява 1

Ярополк

З надр підземних, з огненної геєнни виходжу
Я, Ярополк, братовим мечем люто вбитий.
Брат князя Володимира. Ні! Вислів невірний:
Володимир не є мені братом,
Брат мій безбожний братовбивець!
Що за облуддя! Буває часто красиве ім'я,
Та воно не відповідає своїй суті.
Володимир означає володіння миру,
А брат мій рідний воює кров'ю,
Брат мій, о горе! І це слово невідповідне:
Брат мій лютий супостат, жрець моєї крові!
Хіба ж це познаки братньої любови?
Хіба це щирість до брата?
О літа мої! О дні мої лукаві!
Нехай затьмарить вас тьма неочікувана!
Але, де я? О горе мені! Де я окаянний?
Що я бачу? Це Київ? О горе мені, о горе!
Померлий вже раз, це вдруге вже вижидаю вмирати.
Нащо ж ти, адова долино плачу вислала мене сюди?
Це тло збуджує більшу скорботу, і вигляд має
Лютіший: побачить мене Володимир і знов уб'є.
І хоч меч духа вбити не може,

Однак яка туга, яка скорбота — оглядати ці місця!
Тут престол княжий, тут держить
Державу всеруської землі і таку славу
Брат мій завідливій. А мені завдано рани,
Гірку смерть прийняв я:
Я ж тієї країни по батькові й дідові наслідник.
Хто з вас, о боги, так зараджує?
Один чи більше вас держить промисл речей?
То ж така ваша правда?
Братовбивці одержують честь замість покарання.
А того, що вбили — він смерти неповинний —
Ще вкинено в безодню тьми!
О боги вашого безчинного сонму!
Але яка це ворожа сила спонукала
Мене вийти з адових безодень і прийти сюди?
Там велика скорбота; невмолима зависть.
Тут рівно ж зависть гризе мою утробу,
Тут біль душевний пхає мене до гробу.
Краще було б вдруге умерти — так я окаяний
Не можу дивитися
На квітуче володіння ненависного брата.
Тут його багатства, тут його княжа палата.
Тут мій ворог, сидячи на високому престолі,
Сам він шанований — і других зневажає
Гордим величним поглядом —
Він один лиш усього достойний, світлий, золотий.
Перед ним інші не сміють, навіть стати.
Гнуться покірно; знов інший,
Упавши до ніг йому, лежить без віддиху
Й вельми тремтить.
Багато іноземців приходять з подарунками.
Звуть його Паном. А він, окружений боярами,
Походжує легким кроком то-тут, то-там,
І всіх зневажаючи, гордий зір підносить.
О горе мені! Горе мені! Гину до краю!

Весь гину від зависті й не відчуваю
Нутр моїх розпалених.
Неможлива річ не завидувати тому,
Хто, бувши братом фальшивого імені,
Завидує рідному братові свою часть
І не насичується завидною пристрастю,
Доки не упоїть меч свій лютий у братній крові!
Яких нещасть отже належить бажати йому?
О городе тяжкий для очей моїх!
О кубло лютого розбійника!
Гідно ти удостоївся такого князя,
Коли на чужий біль ти не уболіваєш,
Коли неправда й лихо чають у тебе місце.
А поза тим ще — звідусіль доходить чутка, —
Не знаю звідкіля вона вийшла, —
Наче б то закон Христа тут має бути уведений,
І Володимир поважиться вести війну проти богів.
Христе! Якщо Ти цар і Господь всього створіння,
Де правда? Де несхибне мірило Твоєї правди?
Убивець буде увінчаний Тобою у славі?
Так воно достоїть Твоєму правлінню?
Згубник братньої крові буде милим Тобі?
О суде несамовитий!
То ж ви, боги найліпші,
Привернiть сюди ваші уми прозорливі:
Подивіться, що тут має діятись;
Для Володимира не досить убити брата.
Він хоче піднести війну проти богів.
Як вам здається? Тобі найперше,
Владний Перуне! Ти ж бачив.
Коли злославний мучитель убивав мене,
Й огневідних стріл не випустив ти звідтам,
А зберіг ти всіх цих розбійників безкарними!
Глянь, що має статися:
Брат мій і самого тебе хоче знищити.

Ява 2

Жеривіл і Ярополк

Жеривіл

Хто ж тут так лається на богів?

Ярополк

Стій, не бійся!

Жеривіл

О горе мені!

Ярополк

Не бійся!

Жеривіл

Перуне, ладнайсь!

Помагай, о могутній боже!

Ярополк

Жериволе, чому ж ти так божевільним стався?

Чи ум дитячих літ повернувсь до тебе?

Хіба не відаєш, хто я?

Зупинись, не бійся,

Які ж там біси бентежать тебе і смутять?

Жеривіл

Пізнаю тебе, о володарю, ти князь Ярополк.

Ярополк

Чому ж тоді моя поява так лякає тебе?

Жеривіл

Бо я чув про твою смерть!

Тому, видячи тебе, обгорнув мене страх.

Ярополк

Знаю, шо живі зі страху навіть дивитись

Не можуть на мертвих;

Але ці видіння, думам, для тебе не страшні.

Ти таємничими словами

Кам'яні брами гробів відкриваєш,

І до життя збуджуєш вже гниючі тіла!

Тому сила духів воздушних, лісових та

Підземних тобі повинується:

А від твоїх чарів сонце міняється,
Меркнуть зорі, темрявою день вкривається,
І давно, поселені в мрячній геєнні плачу,
Ми чули голос, що від землі долітав до нас;
Були то пісні твоїх таємних дійств;
Все наше зборище зараз затривожилось,
Лише сам цар не жахався, пізнав твій голос.
І коли довкруг нього зібралася велика зграя духів:
Сказав — "Летіть з поспіхом,
Жеривіл кличе:
що накаже, чиніть!"
І послав до тебе багатьох.
Жеривіл
Я завжди вдоволений любов'ю його.
За що я сам у собі невільний й несвобідний,
Кров'ю своєю я вірно записав себе
З тілом і душею йому в раба.
Нещодавно прислав він мені дар неоцінений,
Золотий посуд сповнений якоїсь сили;
І коли з нього дешо випивай, сей час
Набираю відваги стрічатися з мерцями,
Сходитись з бісами. Тебе я нині налякавсь,
Бо твоєї сили я ще не напився.
Прости володарю мій!
Хай не буде противним твому величеству.
Влий силу моїй малодушності.
Ярополк
Немає у цьому моєї докірливості.
Не можна нехтувати царського подарунку.
Жеривіл
О радісна вістка! Княже кого бачу?
Пізнаю добре, ти Ярополк. З якої причини
Прийшов ти від мертвих до нас?
Ярополк
Заради вас.

Жеривіл
Як?
Ярополк
Бажаю принести вам потіхи у ваших бідах.
Хіба до ваших ух не дійшло, що замишляє
Новий ваш князь?
Жеривіл
Що нового?! Віддавна вже він проявляє
Свою лютість: убив тебе, рідного брата.
Ярополк
Жертва великих богів не є в тім свобідна.
Жеривіл
Що я чую?
Ярополк
Задумав прийняти закон християнський,
А від богів він же хоче зовсім відстати.
Жеривіл
Ха! Ха! Ха! Ха! Ха! Слово чести!
Я і без цієї вістки скажу дещо нового,
Вам невідомого; я, — говорю це вірно, —
Я перший підозрівав його у цьому:
Почав служити богам лицемірно —
Послухай дивну тайну.
Давніше він мав щедру руку для богів
І для жерців, і коли приносив жертву,
Радість, свято, торжество і втіха були для нас:
Товсті воли, випасені корови жертвувались,
І задосить поживи мали не лише боги,
Але і жреці; тоді ми не то дещо, але
Й зовсім більш нічого не жадали!
Та — повір мені, о княже, —
Жрець бога Перуна добре наповнив живіт
Превеликим товщем, і враз з Перуном —
(Відай, що хочу сказати) —
З Перуном міг рівняти мене.

Але він — Володимир — охолонувши,
Змінив уже цю щедрість: вчора дав
Лише одного козла такого схудлого,
Такого перестарілого, без м'яса, такого виснаженого,
Висохлого, поганого, тоненького, лихого.
Слабенького, безкровного, безтілесного, —
Я ще ножа не взяв, а смерть самохіть
Постигла його. Чи може гнів божий убив його,
Чи тому, що на ньому, крім єдиної шкіри,
Не було нічого, а під шкірою ні костей, ні м'яса?
Що тобі здається? Які часи настали.
Не нам ця кривда діється, а богам,
Бо не ївши стада, повмирають.
Ярополк
Ще перед голодом Володимир порозбиває їх:
Хто зважився пролити братню кров,
Той відважиться і богів повбивати.
Жеривіл
О люта сміливосте!
Але розкажи мені в подробицях, благаю тебе,
Яким способом прийняв ти таку негідну смерть
Бо я нічого іншого не знаю, як лиш те, що
Без вини брат брата умертвив.
Ярополк
Вам відома давня наша незгода;
Та це не повинно б дивувати;
Будучи людьми, часто помиляємось.
Поглянь, як не однакового серця бувають брати.
— Володимир, молодший. ніколи не пам'ятав
Своєї повинности і не просив у мене замирення.
А я просив, але не було міри його злобі.
Не маючи змоги перемогти мене
Зброєю у відкритому бою.
Переміг мене не хоробро.
Замість меча ужив підступу:

У словах виглядає лагідний, а в серці його —
Звіринна лють. За мою лагідність
Він по хижацьки сплів сіті на мене:
Запросив мене відвідати дім свій
І затвердити угоду між нами.
А я простодушно, не добачуючи нічого злого
В тій любові, — а чи може бути
Вірна любов і втихомирення розбрату
Там, де немає вірности в проявах любови?
Прийшов я мов до брата.
О нещасні хвилини і день!
Куди я безумний пішов?
У дорозі кінь мій тричі спіткнувся,
Тричі чорний ворон перелетів мені дорогу,
Третю годину дня — тричі назвав я вечором;
І виявляючи себе і друзів, давав я путні поради.
Та божі постанови — невмолимі!
Прибув я вже до дверей; здавалось мені,
Що ними входжу у братній дім, —
Ними увійшов я в темряву!
Як лише переступив я поріг, з усіх боків
На мечах підняли мене, а моїх воїнів усіх
Виперли звідтам: один я проти двох
Даремно боровся, ввесь піднятий жорстоко на мечах.
Мов ведмідь, що йому тугий мисливець
Встромив у груди рожен, даремно кидається
І лють свою бездільно являє, і
Чим більше він рветься, тим глибше рожен
У нього проникає: так я нещасний боровся:
А вкінці упав я там і валявся у крові своїй,
Кидаючи собою сюди й туди.
Двома ранами — проходами випустив я душу!
Жеривіл
Не годен я слухати, — я мушу відімстити!
О боги, поможіть! І якщо мої жалібні пісні

Мають силу і можуть дещо,
Хай летять у невідомі місця, в дебри й печери,
В ріки й безодні, в гроби.
У глибоку утробу великої матері землі:
Порозбуджую мертвих. покличу духів —
Підземних — адових, з рік і з повітря,
І зберу ще разом звірів різновидних:
Прийдуть страховидні змії, смоки, гади,
Єхидні скорпіони, плазуни,
З неба сонце стягну вниз, затемню світила.
День у ніч оберну: виявиться моя сила!
ДІЯ II
Ява 1
Куроїд
Куроїд
Слухайте святочні труби:
Наспів день Перуна бога, —
День шумний, бурний. страшний,
Празник громовий, вельми голосний.
Слухайте українські люди!
Доми, споруди, труди.
Торги, закупи оставте,
З поспіхом біжіть на празник!
Воли, корови вбивайте,
Товсті жертви подавайте!
Бо він бог блискавиць огнистих,
Любить м'яса вельми товсті
Слухайте празничний ріг:
Бога Перуна день наспів.
День шумний, бурний, лячний,
Празник громовий, вельми гласний'
Ява 2
Пияр
Куроїде, перестань! Перестань, перестань!
Куроїд

Що нового, Пияре?

Пияр

Даремно ти сьогодні країнам голосиш:
Не буде, не буде сьогодні приноситись жертва.
Не ворушай людей!

Куроїд

О невіжо! Це празник громовиць.

Пияр

Священний віл ще не готовий!

Куроїд

Що? Жеривіл не готовий?

Пияр

Ніщо не є готове.

Куроїд

Чому ж він не готовий?

Пияр

Він не готов жерти!

Куроїд

О боги! Дайте мені таку силу.
Щоб я міг мої кури терти так,
Як він до краю теребить воли огромні!
І на це діло, що потрібно, прошу тебе, скажи.

Пияр

Як бачу, час невідповідний.

Куроїд

Річ неймовірна. Йому немає часу жерти?
Помиляєшся ти, друже;
Ти йому так віриш, я йому не вірю.
Хотів би він, щоб свято було без перерви.
Дивну річ скажу: я видів його
Преситого многими жертвами, як
Лежав у холодку, а живіт його
Подібний був ло великої скирти;
В такій ситости однак були познаки
Голоду й великої жадоби.

Безупинно, дуже скреготів зубами,
Роззявляючи уста і гортань!
Так твоє слово, о Пияре, вірогідне:
"Не має часу?" — Жеривіл жере навіть у сні!
Пияр
Ах! Любий мій Куроїд не зрозумів Пияра слів
Я сказав: "Не має часу," бачачи, що він не готов.
Куроїд
Не вигострив задосить своїх зубів,
А може шлунок не спорожнив.
Пияр
Ти насміхаєшся: чи не чиниш ти гріха,
Коли на сміх ставиш такого велебного мужа?
Не чинить празник — нині вистачить цього.
Куроїд
Та він виморить нас голодом.
Пияр
Треба витерпіти.
Куроїд
Але ж прошу, що то за потреба незвичайна.
Пияр
Збираючи дрова на жертву,
Проходив я сьогодні по безлюдному лісі,
А він погнав скоріше, простоволосий,
Непристойний, він Жеривіл,
Наче вітром від землі підносився.
І по дорозі і мене не впізнав;
Творячи нестримний біг, видавав крик
Несамовитий по лісових дебрах.
А з усіх сторін пустині йому відзивались
Страшні й різноманітні голоси.
Куроїд
Якась то турбота на нім.
Пияр
Тому я сказав тобі, що він не готов жерти.

Куроїд
Та якось витерпимо, побачим, що воно буде.
Але ж то він, це він біжить сюди!
Ява 3
Жеривіл
Превелика скорбота! О горе мені!
Превелика печаль, брати!
Куроїд
Що з тобою, Жериволе? Перестань!
Безпорадна ця превелика печаль.
Навіть як щось злого колись скоїться,
Ставши на раду, можемо це направити
Й обернути його на добрий кінець.
Пияр
Скажи, щоб нам порадитися.
Жеривіл
Наради нічого не вдіють,
Якщо самі боги не поспішаться.
Хіба ж не знаєте, друзі, що дуже багато
Супостатів повстало на богів і проти нас?
Закон Христа уводять.
Пияр
Ану ж, ваша достойносте,
Призови силу богів: вони звикли слухати
Твоїх пісень, і не забувають велінь своїх.
Жеривіл
Нині ходив я по дебрах непроходимих
І призвав я безчисленних, лютих,
Страховидних, збір духів незлічимих.
Коли узнали мою турботу, всі одноголосно
Заявили, що не потрібно вести все зборище духів.
"Ми — сказати б — зі слів Ярополка увідали,
Що князь ваш Володимир, що спричинює таку турботу
Має потужну пристрасть до тілесних похотей
І до світської влади: на це треба

Покликати тих цариків, що керують
Цими пристрастями: їх є три:
Демон світу, біс плоті, біс спротиву богові.
Тим-то віра нам неприхильна
Всюди захитується.
Але ці три десь-кудись мандрують;
Задля того наші турботи будуть в тім,
Щоб їх віднайти і прислати їх скоро сюди."
Сказавши це. полетіли всі бистро і з поспіхом,
Їх я вичікую на поміч.
Куроїд
О горе! Що за диво?
Жеривіл
Що діється з тобою, Куроїде?
Куроїд
Боги несподівано затривожилися.
Пияр
Нічого подібного: хіба у тебе якийсь привид і марення,
Куроїд
О сором великий! Гляди ж і сам.
Жеривіл
Ознака ця страшна!
Пияр
Жериволе, клич їх! Труби на весь голос!
Жеривіл
Аде, вставай на поміч!
Шикуй швидко твої полки!
Поруш сили, поруш власті!
Честь твоя має пропасти.
Вітре оперений, що несеш швидко
Корабель по морі, адській силі;
Нам помічній, допасуй швидкі крила!
Летіть, о духи, летіть, нам на поміч,
Не баріться!
Нагострiть жало гніву:

Жреці
Лютий час настав для нас!
Ява 4
Світ
Шо ж таке конечне і яка потреба
Такої наглої помочі, о Жериволе?
Жеривіл
Мої добродійки, боги з неба прислали вас!
Хіба ви не знаєте, що діється в Києві?
З'явились численні Фальшиві мудреці,
Лжепророки, брехуни: закон наш
Має упасти, наша віра має пропасти.
Світ
Хто винуватець цих злобних наклепів?
Жеривіл
Вельможний наш князь.
Світ
Не журіться, будьте бадьорі:
Невже він безбожник не прийме моїх порад?
Я відімщуся стократно!
Однак я не думаю, що воно так є:
Хіба ж то годиться князеві гнути свою шию
Перед пониженим і розп'ятим Христом?
О горе! Розумом я не в силі цього збагнути,
Ані глузд здоровий не може це казати.
І якщо він безумний зробить це,
Піддасться спокусами від греків, чи знаєте
Кому він в тім уподібниться?
Отому Константинові, що, підпитий,
Уві сні побачив рибалку Петра,
З усіх наймізернішого, а з ним
Того несамовитого будівника наметів, Павла,
І так сприйняв їх лукаві поради,
Немов би від бояр, і втрутив себе
В таку неславу, що не посоромився

Свою золотом увінчану голову схилити покірно
Перед отим бідним стариком Сильвестром.
Радів тоді увесь цісарський дім,
А ми дуже ридали насамоті, і плачемо посьогодні,
Згадуючи оту його загибіль.
О Христе! Якщо Ти і цього спокусиш,
Якщо спіймаєш і Володимира, будь —
(Як мислить про тебе облудний народ) —
Будь ти правдивий Бог! А я вже
Хай не буду царицею! Хай не буду шанованою,
Хай не буду всесильною! Зрадливий рід
Калугирів хай гострить язика, мій Жериволе,
І хай брешуть багато, мені не по гідности
Словом спокушати: ділом хочу показати,
Чого я година.
Жеривіл
За мало нашої подяки для тебе, царицю!
Твоя буде слава, якщо твоя влада
Переможе оцих лестців!
Біс Брехні
Не менш і я клопочуся про це, мій золотий Світе!
Але ж приглянься, чи Розп'ятий любить правду.
Бувши і сам злодієм —
(Хіба не був розп'ятий між двома злодіями) —
То ж Він дуже любить вести з собою
Злодійські ватаги, кому це не відоме?
Сам Він трубить на весь голос у своїм Євангелії ;
"Я не прийшов шукати праведних — каже —
але грішників взискати."
Це Він доказує на ділі: дотепер
Могутній Володимир мав добре ім'я
І славився хоробрістю, для Христа
Не вважав себе потрібним; аж коли
Поважився пролити братню кров,
І навів огиду на княжу достойність.

Став угодним Христові, щоб відтак
Стати відважним розбійником; та ж бо
Влада богів ненавидить всебічно
Такого огидного вчинку.
Та недовго ходить гріх свобідно й безкарно:
За злодієм понесеться гнів мій ворожий;
На ум його наведу помисли ненависні
Проти Христа, на язик йому насуну
Брехні невідомі.
Здавалось Тобі, о сину землі, що Володимир
Дорівняє Константинові! Повстане проти Тебе
Другий Юліян!
Біс Тіла
Простіть, що я дещо забарилася; я все готова
На таку поміч, якої ти, Жериволе, шукаєш сьогодні!
Жеривіл
О ні, владицю любови, не на мене
Прямуй твої стріли; знаю, що
Язви твого лука — солодкі, та всі члени
Мого тіла, усе нутро моє, повні твоїх ран.
Язви нашого князя.
Біс Тіла
Та ж він увесь наболілий від моїх стріл:
Триста стріл, отрутою напоєних,
Я внурила йому у серце, триста неабияких жінок —
Дуріє від любови.
Жеривіл
Але ж він хоче вже всіх відігнати.
Біс Тіла
Хто ж такий жорстокий і лютий,
Шоб мою любов йому відняти?
Жеривіл
Один — ти ж бо знаєш —
Один Христос нелюдський
Бісів усіх насолод з душ виганяє

Всім їм противний Він є!
Біс Тіла
Не журись, покажу вам дуже дивний образ
Християнської чистоти.
Якщо покликана не прибула я до вас відразу,
Ви не знаєте, чим була я перешкоджена.
В далекій країні, що є під законом Христа,
Є дві держави, де рядить двох князів.
Я влила у серце двом князям любов до одної дівиці і
Недовго вони витримали в тайнім гніві один до одного,
Скоро, виявивши звіринну лють,
Почали жорстоку боротьбу і незлічимою
Силою військ вирушили один проти другого,
І задля одної жінки многих кров проливають,
Подібно як колись троянська війна
Довго кров проливала, коли у греків
Була викрадена Гелена.
Так я перемагаю християн!
Жеривіл
Отож змагатись тобі з Володимиром
Бій буде подвійно зручніший: бо —
Як розповідаєш — наскільки тіло одної жінки
Двох мужів перемагає, наскільки
Більше триста їх зможуть одним
Оволодіти і не дадуть йому з місця рушитись.
Якщо ти доложиш на це твоє старання.
Біс Тіла
Даремно журишся, Жериволе!
Разом
До цього наша турбота, наш труд.
Прошу тебе, відтепер не турбуйсь!
Жеривіл
Радіймо, браття! Бо Христос, мабуть.
Не зможе тріюмфувати,
Ба навіть многомовність його жреців

Не поможе йому.
Пияр
Нам личить ще перед побідою
Заспівати красномовно.
Куроїд
Справді випадає!
Жеривіл
Шикуйтесь швидко, з поспіхом до стрибання.
ДІЯ III
Ява 1
Володимир, Борис і Гліб
Володимир
Борисе, сину мій!
Борис
Що бажаєш, отче?
Володимир
Чи бачив ти післанця від греків?
Що ти думаєш про його звіщання?
Борис
Радить прийняти їх закон,
Але про це треба почути більше.
Щоб усе було відоме.
Гліб
Отче, якщо дозволиш,
Чи можу сказати свою думку?
Володимир
Говори свобідно, сину Глібе!
Гліб
Я аж ніяк не знаю,
В чому полягає закон Христа;
Однак не припускаю,
Щоб не з любови візантійський цар
Слав отакого післанця:
Якщо б він був лукавого хитрування
З лукавим наміром,

Своєю порадою не поручав би тобі те,
Що їм самим святе, велике й шановане.
Але коли сам щось любить і те дає,
Дарування це не виглядає на підступне;
А зрештою, яке тут може бути підозріння лукавства?
Якщо ти наміряєш спориднитися з ними, як припускаю,
То хай бачать ясно, що ти мир несеш їм,
І нехай не вижидають від нас
Щось жахливого або ворожого.
Вороги не в той спосіб кров свою змішують.
Отож я думаю, що ти не повинен з поспіхом
Відсилати філософа й без відповіді;
Але, не погордивши цією моєю порадою,
Повели йому, щоб детально виложив
Закон Христа і доказав свою віру віри-гідну.
Володимир
О Глібе, неначе б ми мали те саме серце:
Я ніщо іншого не думаю;
Зрештою вірте мені, сини:
Приходило багато царських посольств
З городу Візантії до нас,
Однак серце моє було однакове, а
В нутрі нічого не відчував.
З цим посланцем сталось інакше:
Як лише він сказав слово і помянув
Христа, щось нове — мені невідоме —
Сталося, дивну зміну відчув я у серці
І, щонайдивніше, немов би я слухав
Не одну мову, слово виходило з двох якихсь-то уст.
Філософ отже, стоячи, говорив своє,
А в мислі моїй хтось тайною мовою говорив.
Звідси думаю, що мова та не була чутна людям,
І вона утвержувала міцними раціями слово філософа.
Нутро моє здавалось розпалене і пройняв мене
Якийсь трепет; відтоді — не відаю як —

Прилипло до моєї волі ім'я християнства;
А наші боги здаються мені мертвими
Й огидними жертви їхні.
Ява 2
Вістун, Володимир, Жеривіл
Вістун
Князю, Жеривіл просить дозволу увійти!
Володимир
Не заборонено. Розповім йому про це слово несподіване.
Жеривіл
Від імени наших богів бажаю, князю,
Многих літ твоєму володінню.
Володимир
Що нового маю почути, Жериволе?
Жеривіл
Предостойний володарю!
Бажав би я нести кращу новину!
Боги нам об'явили велику і страшну ознаку:
Дуже занедужали!
Володимир
Ну, невже повмирали?
Жеривіл
Володарю мій, хай це не станеться!
Володимир
Це ж бо не так страшно, як ти сказав.
Жеривіл
У всякому разі, боги вмирати не можуть,
Ніщо бо не може пошкодити їм:
Ні огонь, ні меч, ні вола, ні земля.
Володимир
Цього не знаю.
Жеривіл
Одна шкідливість смертельна їм;
Часом умирають з голоду, тому-то
Почитателі богів звикли посилати їм

У жертву годовані стада.
Між ними повинні ми бачити
Першого тебе, о князю!
Володимир
Ану, скажи, на що хворіють твої боги?
Жеривіл
Поперше — вони твої .
Мають пошкоджені кожний якісь члени.
Будь милостивий для них,
Благаю тебе, будь милосердним.
Володимир
Що ж ми зробимо?
Жериволе, послухай моєї поради:
Знайдім якогось іншого бога, більшого.
Жеривіл
Князю, це не може бути!
Як один (бог) може помагати стільки народам?
Володимир
Хіба ж я не один правлю всім народом?
Що ж то є — важко мені зрозуміти.
Жеривіл
Це не так дивно і зовсім не чудно.
У тебе більше розуму, а їм важко так думати:
Коли ти покинеш цей світ —
(Говорю це не підлесливо) —
Так високо будеш піднесений понад усіх.
Чимало більший від самих богів:
Малим до тебе буде Подвизд, малим — Купало.
Малим — Мошко, малою — Коляда, малим і Велес;
В порівнянні до тебе навіть сам Перун буде умалений.
Володимир
Хоча я такий великий, боюсь однак смерти віл меча.
Але як богам — міркую, отже, —
Як богам те саме не мало б шкодити?
Жеривіл

Я сказав, що (вони) не вмирають, хіба від голоду!
Володимир
Знаю, отже, Жериволе, як відняти твою журбу,
Голодом повиморюймо богів цих недужих.
Жеривіл
Що чую? Я пропав! О князю, всезолотий.
Найдорожчий, найулюбленіший, наймогутніший,
Пребагатий! Покинь ці міркування!
Будь милосердний! Поглянь на мої сльози,
Глянь на мою тривогу,
Глянь на плач мій щиродушний!
О князю, о володарю, о пане!
Яку злобу бачиш ти у богів, що збудила у тебе
Таку ненависть до них?
Володимир
Чиню це з любови, не зі злоби, щоб добрі боги
Не мучилися в болях.
А зрештою, яка користь з хворих?
Нащо вони потрібні?
Жеривіл
Потребують їсти.
Володимир
Жериволе! Бачу, що ти великий боголюбець;
Але ие треба відкласти на інший час.
Нині послухай моїх вимог.
Чи до вашої достойности дійшла вістка про
Приїзд до нас царського посла?
Жеривіл
Чув я, князю!
Володимир
Отож думаю, що знаєш також
Причину цього приїзду?
Жеривіл
Не знаю, але лякає мене дуже приїзд його сюди:
Мабуть справа війни, не миру.

Володимир
Ні! Цей посланець хоче ще дужче утвердити
Мир з нами підписаний: дає пораду, щоб
Для утвердження і ми прийняли віру Христову.
Жеривіл
О Княже! Що я чую? Це страшний змаг, якого
Всепотужна Русь ще не мала від предавніх літ.
Володимир
Ні, цар війни не підійме, хоч ми і не приймемо
Їхню віру. Перестань зайво тривожитись.
А яка твоя порада?
Що маємо відповісти їм на це?
Жеривіл
Не хочемо зовсім вас слухати,
Ані приймати вашої віри.
Ми маємо більше богів.
Володимир
Ну, але на їх докази, що ними нас переконують,
Що маємо відповісти?
Жеривіл
Знаю їхнє діло: хочуть змагатись з нами на словах.
Якщо воно так-то добре: даремно надіялися, що
Русь ума немає, що в нашій державі немає мудреців.
Хай урозумлять невіжу Жеривола.
Володимир
Скоро мають увійти сюди, я запросив їх.
Ти відступи звідси хвилево: коли увійдуть,
Повернись знову. — Відважний він, але не
Сподіваюся, що наш мудрець не дасть
Перемогти себе на словах.
Гліб
Звичайно така показна сміливість на ділі
Не буває така всемогуча і виявляється марною.
Борис
Як зачуваю, посланець цей в Греції дуже

Відомий філософ, і між своїми — кажуть —
Заледве чи знайдеться йому рівний.
Досвідчений в науці, славний у красномовстві,
До того ж знавець чужих мов, знає і нашу українську мову.
Будучи такою достойною людиною, він
Не чваниться — кажуть — бо є лагідної вдачі.
Володимир
Добре сказано: бесіда його виявляє це, що славетне
Ім'я його не є порожнє, бо з розмови можна пізнати,
Хто чим у собі є.
Вістун
Посол просить дозволу увійти:
Чи це тобі до вподоби, володарю?
Володимир
Хай буде готовий почот і сюди хай прийде.
Ява 3
Філософ, Володимир, Жеривіл
Філософ
Перший мій прихід, о князю, був з веління мого
Імператора, а нині я тут на веління вашої величности,
Бо як готов я виконати волю мого царя.
Так і волю вашого величества: йому з повинности,
Тобі з любови я зобов'язаний; обидвом всечинно.
Володимир
Ця твоя ретельність і така велика любов
Спонукують мене подбати, щоб цар і пан твій
Не побідив мене і щоб не перевищив мене у своїй
Любові до тебе. Але мені хай припаде це вище
Зобов'язання любови, прошу тебе, не будь тяжким, —
Якщо хочеш щоб труд твоєї подорожі не був на марно, —
Представ нам в деталях глави ваших законів, покажи
Віру Христову гідною нашого довір'я, щоб ми взнали
Котру нам годиться прийняти, а котру відкинути.
Філософ
У кожній потребі я зобов'язаний тобі: а найбільше

Вже є конечним у цій справі, щоб я послужив (тобі)
Без лінощів бо не лише цар післав мене, на
Це діло, а ще більшу дбайливість в цьому
Сам Бог приказує мені.
Жеривіл
Що ваше величество велить мені! Ось я тут!
Володимир
Давно вже ношусь я з думкою покликати вашу
Достойність; не було однак догідної хвилини:
Нині тобі найбільше належить це знати, які поради
Передає мені римський цар: радить змінити закон,
А ти для нас основа закону.
Жеривіл
Не потрібна зміна там, де не має найменшої хиби;
А в нашім законі яка ж там хиба, це певно
Відоме твоїй владі. Належиться приносити богам
Більше жертв, бо ось глянь, що вони обіцяють вчинити
Нам за цю нашу непошану. Цієї ночі прийшов до мене
До мого ложа хтось худий, сухий, лише шкіра і кості
На ньому; я не впізнав його, це був Купало.
І, засмучений, поглянувши на мене, сказав:
"Чого ж помножується ваше беззаконня,
А вельми маліє число боголюбителів?
Бачиш, Жериволе, яке моє тіло? Де ж
Ті претовсті жертви? Думаєте, що боги
Сильніші від смерти і не потребують їсти?
І тебе самого треба би назвати козлоїдом,
Не стерпимо надалі такого лиха; не дасьте їсти,
Ми отже заподіємо вам, щоб ви від спраги вигинули.
Висушимо Дніпро, або біг його завернемо назад:
Ну, і ми самі невдовзі покинемо рід цей скнарний."
Це сказавши, виглядало, що він
Хотів відійти скоро до Дніпра: я залишився стривожений
І по цьому я впізнав, о князю,
Що нам робити і якої зміни нам треба.

Філософ
Ті сни то були привиди і для тверезих таке
Видовище не страшне. Почуй, що говорю не від
Примар нічних, але явно перед усіма не то, що
Боги не висушать вам води по ріках, а навпаки|,
Якщо від небесних хоромів погляне Бог на вас
Милостиво, в тій воді покрушаться голови ваших богів!
Жеривіл
Передусім хай на твою голову упаде це,
Ти мерзенний брехуне і клеветнику!
Володимир
Що ж ти такий зухвалий, Жериволе?
Ти знаєш звідкіля цей посол і до кого висланий;
Хіба ти не вправлений у слові?
Змагайся доречним словом, а не лайкою!
Жеривіл
Якщо так велиш, о князю,
Хвилина ця добре мені пригожа.
Але, що маємо дискутувати з вами?
У вас лише один бог!
Філософ
Одного маємо.
Жеривіл
Так я чув. Що це є? І як він один може
Зарадити потребам всіх людей?
Як чужі клопоти можуть увійти до його серця.
А до того ще, коли у вас немає більше тільки
Один Бог, нащо тоді у вас багато жреців?
Один віл вистачає всім їм на жертву! Що це є?
Хіба сам бог готує собі дещо їсти? Скажи мені!
Ти велів мені, князю, словом змагатись: не бачу
Я в нього жадної мудрости: мовчить, не говорить.
Філософ
Така відповідь належиться твоїм словам.
Жеривіл

Оце я бачу, що не досягаючи моїх високих слів,
Ти мусиш мовчати. Але скажи мені:
Якої насолоди найбільше шукає бог у їжі?
Що найлучче любить він їсти, скажи, прошу тебе!
Філософ
Якби ти не був настільки земним, ти повинен
Би знати, що дух сокрушенний —
Це жертва мила Богові.
Жеривіл
Ха! Ха! Ха! Ха! Слухайте, почуйте про славного
Бога християнського, мабуть і не п'є: йому доволі
Дух — спраглий, голодний — , бідний
Він парою ситий.
Філософ
О сміх ваш гідний гірких сліз!
Жеривіл
А ми маємо богів не таких убогих:
Впиваються медом; страви з гусей, курей живлять їх,
А найбільше пожирають товстих волів і коров.
Запитаю тебе ще декілька речей:
Яке обличчя пасує богові, червоне чи біле,
Який вигляд лиця їм до подоби?
Філософ
Знаю я вигляд ваших богів — вони чорні й хмурі.
Жеривіл
І ваш який?
Філософ
Не знаємо, бо Він незримий.
Жеривіл
Чуєте, що він сказав нам? Невже ж то він —
Славний Філософ? Знає чужих богів, а свого не знає!
Незнає в кого вірить. Подивись, князю,
Якого учителя ти маєш!
Володимир
Перестань! Встид мені наносить твоє красномовство.

Жеривіл
Владико, дивуюся твоєму величеству.
Повір мені, що диспути ніколи й ніде
Не є тихші? І тому що не дозволено захищати
Істини твердим словом, усмирю брехуна діло, усмирю доволі!
Ява 4
Філософ, Володимир, Борис, Гліб
Філософ
Хай не буде досадою твоєму величеству:
Чи це ваші мудреці? Я не дав би для
Стада овець отакого-то пастиря.
Володимир
На такий попис не потрібно науки,
Але не треба зневажати нашої країни:
Рід наш жорстокий й мало говірливий.
І ненавидить писань, — в тім його вина.
Але Жеривіл не наскрізь безумно говорив:
Як це — Бог є невидимий? Цього я не розумію.
Філософ
Мудро ти почав від цього: якщо б Він був видимий
Людям, не було б намноження збору многобохжя.
Але і віра не могла б існувати по цілому світі.
Віра є — вірити в таїнственну річ,
Зрештою не є недостойним для Бога
Бути укритим від очей смертельників.
Сонце, кружляючи угорі над нами,
Рівно ж не зносить очей нахабних:
З поспіхом відвертає зіницю.
І ви, бувши земні й маючи
Спільну сушність з іншими,
Ради вашого достоїнства не перед кожним
Хочете являтися; багатьом не дозволено
Глядіти на царський престол. Крім цього —
Бог є дух, немає в ньому матеріяльної сутності
І тому тілесне око нездібне бачити його.

З цього слідує, що не можемо бачити
І нашої душі — яка вона є.
Володимир
Як отже знаємо, що Бог існує,
Коли він для нас незримий?
Філософ
Це знання має свій фундамент у створенім єстві:
Старинні греки, не бувши зовсім поучені Богом,
Мали таке пізнавання (Бога):
Бо коли роздумували про увесь світ,
Бачачи в нім стільки створінь і
Стільки різнородних форм у створіннях, і
Відповідну властивість дану всім речам і згідність,
Що навіть в такій численності не воюють
Один проти другого, але співіснують у великім світі
Та стремлять до одної цілі,
І ніколи не міняють назначений їм лад:
Зорі знають свою дорогу, води знають свої береги,
Земля знає свої пори, з неї виростають плоди,
Кожний з них у відповідну пору, — бачачи те все,
Філософи ствердили: не можливо бути цьому
Без даного начала і відповідної влади;
Але хтось це все створив і держить, не даючи упасти
І веде премудрим промислом
Того отже належить звати Богом.
Так всі розсуджували у мудрості.
Володимир
Це добре: але яка потреба, щоб роздумуючи
Над многими створіннями, нам пізнавати, що є
Лише один Бог? Багато створінь
Вимагають багато творців.
Філософ
Ні, князю! Бо щось не може бути началом,
Якщо воно не одно: начало має мати першенство.
Як отже у вас є багато богів, чи всі вони перші боги?

Якщо ні, то діє один: а якщо всі, якже в тій численності
Не буде — другого, третього?
І так всі мусять мати одну причину!
Володимир
Але звідкіля відомо, як кажете, що є інше життя,
Інший вік новий, як цей минеться?
Філософ
Це сповіщено нам словами пророків, і неможливо не
Вірити їм, бо від них ми багато разів несхибно
Досвідчились про події ними предсказані.
Та це ж було відоме старинним любителям знання:
В однім діялозі Платон заявляє,
Що душа наша є безсмертна, і його
Вчення прийняли всі: лише Епікур один не прийняв це.
Ще також і від цього можна ствердити так само:
Бог, бувши причиною кожної речі, посідає
Всю досконалість, що її бачимо частинно
В різних створіннях; якщо отже бачимо,
Що квіти є гарні, треба віднести це і до Бога,
Що він є повнота всієї краси. Бачимо світила:
Бог отже є повним джерелом світла. Подивляємо
Велич всесвіту — отже Бог є великий і
Немає границь йому. Подібно і між створіннями
Розумними: бачачи хоробрість мужів, — заключаємо,
Що Бог є всемогучий; видячи царську власть, —
Кажемо, що Бог є всеохоплюючий; від створеної
Мудрости доводимо, — що Він є всевідаючий.
Так будуємо пізнавання Його правди;
І це одне вже досить доказує, що має бути
Інше життя, крім цього дочасного, яке минає
В різних формах, бо не однакові діла чинять люди
У часі; один доброправний, другий — лукавий;
В цьому віці не всі по їх ділах приймають нагороду
Або покарання; багато добрих — страждають,
А лукаві приймають превеликі почесті, бо на землі

Бог не дає вінців праведним, і злих не засуджує.
Як отже Він справедливий, якщо тут маємо скінчити
Все наше життя, а не вичікувати грядущого?
Однак, не так воно є: Бог, захисник правди,
Приготовив для нас інший вік, в якому Він буде
Месником для злих, а праведним воздасть стократну
Нагороду: цим — безконечну радість, а лукавим —
Вічну кару.
Володимир
Навіть перед твоєю промовою
Я розумів речі в той спосіб;
Бо коли вчинив я щось злого — навіть тайно,
Совість мучила мене. Я міркував —
Чого маю боятися: все наше життя кінчається тут
З нами, хто ж мені тут може бути суддею?
Але цим я не міг перемогти внутрішньої печалі.
Розкажи но ще: що ви думаєте про світ цей,
Про людину, про віру Христову?
Філософ
Перед всіма віками Бог, бувши вповні
Вдоволений у собі, у часі створив людину,
Єдино з доброти своєї, не щоб завжди тут їй бути,
Але щоб ладнала собі путь до іншого кращого життя.
А світ цей різновидний дав їй в напуття, щоб
Мала шлях догідний, і задля того іншим тваринам
Дав твар вниз звернену, а нам твар угору випростану,
Щоб де батьківщина, там ум наш підносили.
До цього доходимо і з еллінської мудрости,
Але чоловік, не розуміючи своєї гідности,
І не пізнававши благодаті, а зведений принадою,
Уподобився тваринам через пристрасть серця,
Від яких лицем відрізняється;
І думаю, що тобі добре відоме те, що
Загально розказується про упавшого Адама:
Ти маєш суспільні стосунки з різними народами,

І з християнами часто розмовляєш.
Звідтам, — від Адама — як від джерела, поплили на нас
Всі злидні, й скорбота, і недуги, розбрат, війни,
Боротьба, голод, згубність: навіть сама смерть —
Від того ж кореня, а що гірше від смерти, —
Це навело на наш розум якусь хмару затьмарення,
Що нею засліплено людину, і сталася зовсім земною,
Мало хто підносить серце до висоти.
А для ідолів це приносить огидну честь.
Увесь світ так був обезумив себе, що,
Завиїмком єврейського народу, покланявся
Мертвим спорудам рук своїх; але гляди,
Який великий є наш Бог у милуванні;
Він не терпить, щоб світ погибав так навіки,
Він хоче піднести упавших, невіж наставити
На праву дорогу, полонених в аді визволити,
І щоб чоловік міг ше надуложити Божій справедливості
За свої проступки. Але тому, що ні ангел,
Ані чоловік не може доконати це діло, бо
Воно перевищає нашу створену силу, сам Він (дивна річ!)
Зійшов з небес виконати це діло.
І дивись як мудро! Взяв на себе людське тіло,
Поселився в утробу дівичу, і став Бого-чоловіком,
В одній особі з'єднав дві природи.
Його звемо — Христос:
Він постраждав, втихомирив за нас гнів Божий,
Смертю своєю вивів нас з поселень адових,
Навчив нас як треба нам думати про Бога,
І сказав нам, що є один правдивий Бог
В трьох особах — Отець, Син і Дух Святий:
Властивим Отцеві є — з нідр своїх родити
Предвічного Сина, возводити Духа, який від
Одного Отця ісходить. А Син зволив прийняти
На себе наше тіло з Діви-Марії ; Він постраждав,
Умер — розп'ятий на хресті, і був похований, і

Воскрес, і багатьом явно доказав це, а відтак
Вознісся у славі на небо і засів праворуч Бога.
Є ще багато більше, що Він об'явив нам, але
Не все всім годиться знати; коли у Хрещенні
Зодягнешся в Христа, тоді будеш знати й інше;
Нині узнай ще те і втисни його у твою пам'ять
Більше всіх: Ми віримо впевнено й ясно, що буде
День Судний, час страшний і жахливий, день плачу,
День туги, день гніву Божого,
Коли гнівна й невмолима помста погубить грішників,
А праведні приймуть вінець слави.
Але перед тим несподіваний голос трубний
Пронесеться землею. Він розбудить померлих
(Дивна це річ насправді!), і накаже всім
Зібратися разом на суд: Суддя в огненнім одязі
Засяде на престолі: тут же збереться навкруг нього
Безчисленне воїнство огненних слуг. І буде отже
Кожному власне сумління за вірного свідка, бо
Він знає всі наші тайни: Він — суддя і серцевідець.
Розлучить отже добрих і злих на дві групи:
Цих уведе у вічну радість, а тих, що їм
Світські похоті заступили дорогу спасіння
Пішле у вічний вогонь. Вічний вогонь!
Ось страшна річ: хто буде настільки
Нелюдський, що це не злякає його?
Князю! Подумай добре про себе.
Бач, які поради предкладаю тобі.
Скоріш зруйнуються всі основи світу,
А віра наша не зміниться; її нам
Звістили не фальшиві пророки, в піснях
Сповістили давні Сивілли,
Еллінські діви, що мали від Бога ум прозорливий.
Її (віру) прийняли царі, прийняли її всецілo
Премудрі люди, потверджена вона численними чудами,
Премногі пролили кров свою за неї ,

Під меч поклали голову, готові були витерпіти
За неї вбогість, вигнання, в'язниці, окови і
Всі злидні. Багатство, слава і висока
Гідність княжа — скоро минають і не можуть
Тривати повіки, як минули і для інших.
А що я сповіщаю, те не матиме кінця ніколи.
Володимир
Дар, що його нам післав ваш цар, —
Цінний: та неоцінними є перла, що її нам нині дарує
Ваше благородіє. Це ж бо ставить мене задовженим
В любов і; щоб утвердити супроти вас
Вдвоє вірнішу приязнь, неначе до рідного брата.
А за твої премудрі повчення так почуваю себе зобов'язаним
Вашому благородію, що від сьогодні вважатиму тебе за батька:
Бо цареві зможемо віддати дар за дар.
За твій дар віддати порівні —
Ми нічим не зможемо.
ДІЯ IV
Ява 1
Володимир, Борис, Гліб
Володимир
Сини мої,
Чи є у вас якісь сумніви щодо слів філософа?
Борис
Ще лосі велика утіха у моїм серці, бо
Коли він викладав своє слово,
Відчував я у собі, що нове вино
Вливають мені у серце.
Володимир
Я рівно ж відчував подібну радість;
Але нині іншу зміну відчував у собі:
Якийсь то сон занепокоїв мене дуже.
Виведений з тіла якоюсь чорною мужеською постаттю —
Мені здавалось бути веденим крізь пустинні дебри,
Опісля — вкиненим в темну пропасть, а відтак —

Заведеним в інше місце світле й пишне, але
Не знаю, якось повне страху, — що й досі
Не можу успокоїти свого серця.
А не вчув я громи потужні, а потім був я
Увесь огнем жорстоко палений; і
Звідтам багато псів гавкало.
Гліб
Дійсна річ, що біси посилюють свій гнів:
Але ця їхня зброя ні до чого.
Знаємо, що сам ти, о батьку, не полохливий, а
Хочеш, мабуть, випробувати наше серце!
Але ми звиклі наслідувати тебе у всьому, і
В цьому ділі не хочемо нічим від тебе відрізнятися;
І зовсім нехтуємо бісівською силою хоч наводять
Страх у сні. Якщо вони стільки могучі, чому ж
Не ідуть на змаг явно? Немов злодії, ніччю вкриті,
Наважуються сплячого напастувати і темряву ведуть собі
На поміч: погане полчище вони і страхопудливі.
А брехали вони достотно, немов пси, бо крик у них
Галасливий, але криком (цим) нічого не здобувають;
Не помиляються вони в тім, що на псів себе міняють!
Ми, отче, очікуємо веління від твоєї власті, цією рукою
Я голови їм поторощу, немов скудель.
Борис
І мене, отче, уважай не чим менше!
Однодумність наша незмінна, навіть
Кров спорідненна не в'яже нас так,
Як божественна віра.
Володимир
Радію, діти, що ви вельми склонні до доброго.
Однак не все є корисним пускати свобідно
Волю ваблену до бажаного, але скоріше
Нехай добре порадить їй тверезий розум, а
Тоді воля поступить несхибно: бо
Вона часами беручи за добру дану річ, зле вибирає

Відступіть на хвилину: я тут на самоті пораджусь
Із собою...
У дітей серце як віск, скоро можеш
Наклонити його на всі поради.
Ява 2
Володимир
Як багато є порад, що красиві здаються на
Вигляд, але, коли розглянемо їх обачно,
Не такі вони є ...
Перш усього — це хай буде ясно, —
Чи не вийде з цього діла докір нашій славі:
Чи не вкину я своєї княжої корони грецьким
Царям під ноги? Та ж багато разів упокорив я їх побідами,
Чи тепер сам маю бути їм підкорений?
Не зброєю, — єдиним філософовим словом!
Та ж обичай велить інакше: щоб переможений просив
Умову від переможця і цей над тим має володіти!
До того ж світ добре знає, що моя потуга —
Це достатня сила щоб з римським царем разом
Засідати і як рівні, а не так, неначе б
Я був у нього учнем. Кожному очевидне таке упокорення:
Та час учеництва уже минув: коли я був малим, це
Не було мені тягарем. —
Нині, сидячи на княжім престолі, чи маю
Піддатись учительській волі! Чи досі був я
Неуком і неуками були князі, мої праотці, всі
Вони почитали цих богів недоумно? Хіба ж
Я, Володимир, від безумних родився?
Хто від великоумних бояр не скаже так?
І не тільки це вони скажуть, але —
(Що найбільш люто ранить моє серце) —
Скажуть, що я прийняв віру не заради віри,
Але з боязні, хотячи надати сили заключеному
Договорові миру, немов би я боявся боротись
З греками ... Але що можуть ці ж сумніви супроти

Сповіщеної правди? Чому ж я лякаюсь цієї хиби
Більше, ніж сам цар? І його слава дуже високо стоїть.
Даючи нам пораду, не сказав мені "Хрестись," щоб не
Виглядав я слабодухим, роблячи це. '
Та, як навіть ж станеться, що думаю, то що ж?
Яке зло є бути оклеветаним від лукавого роду?
Дим лише. — і догана людська, і слава! —
А що у старості учуся, — то хіба ж так вбого?
Не встидно є в жодному віці навчатись добра.
Але на мені це явиться новістю, — бо з моїх праотців
Ніхто не був християнином. А що відносно тебе?
Коли б ми не були княжого походження,
Не треба би нам бути князем!
Як маєш усмиряти славу? Хіба між християнами
Немає князів, царів, воїнів хоробрих у війні?
Та навіть, якби воно так і не було,
Що це є цвіт цього світу? Хіба не бачимо,
Як квітучи — в'яне? Все як подощевий туман, як дим.
Як одноденна лілея, немов сон щезають! Та і це добро
Таке бідне, скільки зла криє у собі;
Ворожнеч і, зависті, терпінь, різних випадкі в:
Чи вони насолодять мене?
Вони мали б здержати мене від вічного добра:
Хай не буде ... Але куди йдеш ти, бідний князю?
Де твоїх триста жінок? Нехтуєш ними, від усіх
Них відвертаєшся? Хіба ти якийсь чудний звір,
А не людина? Будеш таким гордовитим, хотячи бути
Покірним? І цю користь заміняєш за любов.
О горе мені! Весь згораю, палений огнем серця;
Весь спалююсь внутрі, утроба моя в полум'ї.
О горе мені! Не жду я бути живим, якщо прийму
Закон нелюбий, тяжке ярмо, кормигу незносиму!
Якби це було сповіщено мені раніше,
Коли серце моє не було ще прив'язане
До стільки навичок пристрасних,

Тоді було б більш догідно. А нині
Вогонь пристрасти набув стільки сили,
Чим можна його вгасити? З цього мені
Здається, що вчення Христове недоречне:
Учить гамувати тілесні пристрасті,
Як це є — уражати природу?
Так природі робиться кривду.
Як отже Він є справедливий Бог?
Воля Його є противна промислові Його,
Богові вона невідповідна: якщо він
Створитель тваринного світу, чому тоді дає
Закони противні своєму створінню?
А якщо хтось інший привів до буття
Світ цей чудовий, тоді хтось інший є
Началом створеного світу, то
Ложна є віра в цього бога ...
Володимире! Чого ж ти так біснуєшся?
Які біси (о горе тобі!) наводять тобі
Ці думки і слова? Така коротка твоя пам'ять?
Ти забув уже солодку проповідь Філософа?
Сказав бо він щось невідоме, що противиться розумові?
Звідкіль це неконсеквентне роздумування?
Христос об'явив себе явно началом єства, але
Тим Він зовсім не завдає горя жадному створінню:
Коли вождь дає меч воїнові, щоб ним шукав
Перемоги, чи годиться йому вживати меч
Для зла, і замість ворога вбивати свого друга?
Так і похоть тілесну посіяв Бог в нашім єстві,
Щоб нею користуватись помірковано, а не як
Тварини — до ситости. Це відповідне
Здоровому розумові. Та ум мене пристрасно морочить —
Звичка, зломити обичай противним обичаєм.
Та якщо це видається трудним у здійсненні,
Воно є трудне, але можливе:
Трудно — бо вигідніше зло і безбожність,

Трудно — та без труду ніхто не бере заплати;
Трудно — то для цього труду вистачить згадати
Вічний огонь. О Христе мій! (Моїм називаю Тебе
Я чужий Тобі й окаянний), на Твою поміч покладаюся;
Бажаю бути всеціло твоїм: Тобі віддаю, і душу, і тіло,
Згаси вогонь, віджени і брехливих бісів,
Славу єдину збережи для мене, бо знаєш, скільки
Рід мій гордовитий ганьбитиме княжу власть,
Коли я прийму віру Твою явно.
Хай буде до вподоби Тобі, щоб я втай охрестився!
О нечулість моя! Кого я встидаюся?
І перед ким? У встид мені безумному є
Цар Вишній, а рід цей лукавий і грішний
Видається мені чесним?!
Ні, не так! Хай ширяться усюди вість про мене:
Ось іду явно визнати Христа.
Ось іду, творю волю твого божества і
Закон Твій у нутрі моїм покладаю.
Прелесть — Хор
Поверни, поверни, Володимире, біг твій спішний,
Не при, постій, і почуй плач мій невтішний.
Пізнай любязно,
Хто кличе слізно.
Кого кохаєш?
Куди біжиш?
В які країни йдеш?
Звідкіля гнів на нас?
Плач не успокоїть тебе,
Голос мій не умолить;
Такий ти твердий,
Такий жорстокосердний!
Любове моя єдина!
Що це за зміна!
Пригадай, Володимире, дні ті колишні,
Коли ти бував у цих обіймах:

Яка тоді просторість, яка радість була!
Серце вміщало трьох сот жен поцілунки!
Велись безупинно танці й плигання;
Вся насолода, що лилась у душу незаборонно.
Яких насолод тоді не були ми повні!
Приємно є згадати, — а що тоді на ділі!?
Згадай, коли для прохолоди серця
Була я з тобою у пишнім винограднику:
Природа дарувала нам квіття різнорідне;
Я представляла тобі жінки краснолиці.
Від цвітів отих любо пишалось місце.
Але найкраще видіння було наше: рум'янів
Усюди від встидливости цвіт темно-червоний.
Живих квітів лицем переможений.
Де ж ті дні? Зійшли у доли підземні,
Оповив їх вечір темний.
Померк день світлозорий,
Насунулась (люто!) Хмара мрячна.
Володимире, главо возлюблена!
Хто тебе звів так лукаво?
Сам на себе ти хочеш
Лютий гнів розбудити.
О люди мої! Хай того вам не буде:
Не ідіть на путь Христову:
Жорстока вона дуже, смутить тіло,
Не беріть важке ярмо!
Яка лють, о княже,
Благ моїх новий враже!
Якщо тобі здається милим
Мучити себе самого.
Пощо інших заради тебе
Має мучити укол без відради?
Триста сердець умліває,
Плаче шістсот очей.
Ось я даремно помножую плач мій безмірний,

Не чує цього, він з каменя і зловірний!
Не від княжого він роду.
Але від лютих тигрів плоду;
Увесь бо він звіринний.
Увесь камінь, ввесь залізо, увесь жорстокість,
Без чуття, страховидний, яроокий!
Висміває наші ради
І гадає, що то буде гостроверха перемога.
Бігме, шо помщусь на тобі, звірю дикий,
Відімщусь тобі за це наше пониження гордовите.
Від завданої помсти увідаєш,
Скільки гніву повний укол
Погордженої любови.
ДІЯ V
Ява 1
Куроїд
Їсти хочеться мені, о їсти! Горе! їсти!
Хочу їсти! Горе мені! Приходиться пропасти!
Пияр
Куроїде, де ж ти був? Де був ти сьогодні?
Куроїд
Щоб князь наш не був так живий —
(Говорю це з тобою віч-на-віч), —
Як через нього жертва для богів зменшилась.
О, коли б я почув, що він мертвий,
Я почув би вістку радісну, нову.
Пияр
Яка провина?
Куроїд
Він повірив словам Філософа,
По всіх городах заборонив приносити жертви.
Пияр
Це ще невелика злоба.
Куроїд
Убивати голодом — ти звеш це малою злобою,

А то і всечесних жреців і незлобивих
Молільників за увесь рід!
Бо я ходив на село курей купувати.
Коли це було?
Пияр
Бачу, що тобі не прийшлось почути
Дещо гірше, про що многі говорять.
Прощу тебе: хто більший — жреці чи боги?
Куроїд
Розумію, про що питаєш: немов би цю печаль
Я мав про себе самого?
О ні, друже! Себе не жалую, жалую богів:
Бо коли жертва ще зменшиться, я закуплю м'яса;
Але бог не має грошей і не піде на село:
Отож голод для нас, — для нього певна смерть.
Це мене робить подвійно стурбованим.
Пияр
Ти ще не відаєш гіршої його злоби.
Біси так розпалили його проти богів..
Що дав наказ усюди нищити богів!
Я бачив як відірваний член від члена
Валявся по землі, у багатьох я бачив
Повідрізувані носи, ноги. О боги добротливі!
Уболіваю дуже за вами.
Хіба ж це не скорбота, мій друже?
Ладо вже не може танцювати, а це діло
Було повірене йому всіма богами.
І лише даремно лікті нечинно підносить.
А Мошко вже ніяк не зможе кадил нюхати.
А Подвизд (0 скорбото моя! О жалю мій прелютий!)
Пробито йому голінку і, стогнучи, криває!
Але почуй же більші ще й скрайні лиха:
Кумир, посікши на кусні дітей сорому, —
Що я не бачив, окаянний?
Річ немислиму я бачив, — в череп голови,

Немов у посуду, животи спорожняють!
Куроїд
Що роблять з головою?
Пияр
Животи спорожнюють.
Куроїд
Ах! Ах!
Чи Жеривіл знає про це?
Пияр
Куроїде, коли Жеривіл довідається про це
Богу духа віддасть.
Куроїд
Але де ж він є? Не знаєш?
Пияр
Поринув у великі страждання від многих
Скорбот, і заледве чи вспіє уникнути смерть:
Бо не може їсти багато, і смаку не відчуває:
Вже третій день минає, відколи він лише
Одного бика на день пожирає.
Куроїд
О горе! Всі помремо з голоду!
О князю беззаконний! Нехай би ти
Царював над адом, а не над нами.
Не над руським родом!
Пияр
Мовчи!
Радіємо твоїм приходом, Вельможний Пане!
Ява 2
Мечислав, Вождь, Хоробрий, Пияр
Мечислав
Жреці, яка тут справа?
Насправді дивний спротив! Ви одні маєте
Противитись княжій волі?
О безумні стовпи! Скоти нерозумні!
Здитинілі старці!

Куроїд
Чому таким страхом ворушиш нас, о пане?
Мечислав
Хіба ви не чули княжої волі?
Куроїд
Неправду не чули, яка вона?
Мечислав
Невже ви глухі! Голос труби оповіщав її.
Пияр
Не дійшла до наших вух: ми рівно ж попали
Тут з дороги: не були ми нині в Києві.
Але дозвольте запитати вас, вельможні,
Який цей княжий указ?
Ми виконуємо його волю. Це був би
Справді ворожий дух, коли б хтось
Противився волі такого славного володаря.
Мечислав
Невже вам і досі невідомо, що князь
Наказав нищити усюди кумирів, бо
Прийшла християнська віра?
Пияр
Це новість ми чуємо.
Куроїд
І нам несподівану.
Мечислав
Як? Вся Русь знає про це, а ви досі
Не чули? Брешете, о пси?
Пияр
О Пане! Хай буде, як ти кажеш: однак —
Ми прості люди, ми не чули про це.
Куроїд
Хай не прогнівиться власть твоя:
Ваша розповідь ніяк не здається достовірною:
Наш князь є боголюбивий.
Мечислав

О горе тобі! Невже і мені радиш
Говорити неправду, псе брехливий?
Отож твоїм вчинком об'явлю правду:
Круши ідолів!
Куроїд
Не маю січила (приладдя) з собою.
Мечислав
Хоробрий! Дай оружжя.
Куроїд
Прошу змилування, не мучте недужого:
Підождіть, бо не годен піднести.
Мечислав
Член непослушний мечем треба відтяти.
Куроїд
О горе мені!
Мечислав
Сповніть! А ти ступай на місце
Твого друга; невже і ти ослаблений
Вадою такої ж недуги?
Пияр
Вислухай трохи, о пане! Це є Ладо-бог,
І це — Купало, а це Перун великий:
З отими робіть вже що хочете; а цього
Не ушкоджуйте зовсім, благаю вас!
Ох! З великим трепетом пригадуємо те, що
Про нього ми одержали від предків.
Старинні жреці предсказали, що як хтось
Ушкодить цього бога, тоді сонце, видячи це,
Закриє свої лучі. Дніпро повернеться назад,
Київ — землетрусом збурений, в порох обернеться!
Благаю вас, не наважуйтесь!
Хоробрий
Друзі, зважмося узнати це: діло виявить нам
Цей пострах більш явно.
О великий! О боже преславний!

Не прогнівайся на нас; те, що велить нам
Наш владний князь, треба нам сповнити.
Якщо загинемо, як ти жахаєш нас,
Загинемо відважні.
Пияр
Не відважуйтесь, молю вас! О злоба! 0 горе!
Гляньте: земля трясеться, скоро город упаде
Паде місто! Що робите?
Не можу вдержатись на ногах.
Мечислав
Фальшивий брехуне! Не час тобі брехати!
Пияр
Сонце міняється! ...
Мечислав
Яка велика була (ваша) брехня!
Яке недоумство наше! Яке засліплення!
Камінь і бездушне дерево, немов живого
Бога широ, цілодушно, умильно почитати, і
Бути рабами тих, що їх слуга твій —
Художник навик виробляти.
Христе, світло істинне!
Що маємо дати Тобі взамін за таку
Велику ласку, що її Ти нам нині вчинив?
Хоробрий
Чи не вдалось вашій достойності видіти
Як князь хрестився?
Мечислав
Бажав я від цілого серця; воєнна справа
Затримала мене, не велів прибути:
Дуже жалію за це.
Ти переповіж нам милі новини.
Ти ж бо бачив це.
Хоробрий
Та хто зможе переповісти предивне явище!
Ніколи я ще не бачив такого великого торжества.

Йшло два великих полки в рядах:
В одному славетноруські воїни,
В другому вибраниі візантійського народу,
Двір світлого імператора, що був
Висланий царем зустріти князя:
На всіх воїнах одяг тканий золотим цвітом.
А зброя виблискувала таким світлом, що
Глядиш — і якийсь страх і радість
Зроджувались у душі.
Серед такого видовища князь наш
Підійшов до храму. Увесь храм —
Долом і горою іконами прикрашений:
Посередині стояв великий срібний посуд.
Що в нім можна вмістити людину:
По правім боці його стояв престол в
Дорогім уборі — трон для головного єпископа,
Для інших єпископів дещо нижчі стільці;
З лівого боку по черзі за достойністю
Були уложені білі одяги, які ясніють
Перевищали цвіт лілеї. Цей дорогоцінний убір
Придбав імператор для Володимира.
Свого духовного сина, за старовинним звичаєм
У християн. А вся ота палата, немов заїздами —
Сповнена була золотокованими лямпадами —
І світильниками. Від східньої сторони (від престола)
Безперестанно допливав запах кадила приємний.
Князь, ставши у дверях, — і ось
Золотими воротами від олтаря ішов увесь клир;
Я — огорнутий радісним трепетом,
(Вірте мені ваше достойносте!) —
Забув, де я є, і серце мені тремтіло.
Ява 3
Вістун, Мечислав
Вістун
Великий князь Василій шле

Вашій достойності радісний привіт.
Мечислав
З приємністю приймаю таку новину.
Але яке ж нове ім'я сповіщаєш — Василій?
Припускаю, що приходиш від нашого князя?
Вістун
Так. Мечиславе, наш князь послав мене
До тебе: але Василій вітає тебе.
Мечислав
Слова твої — якось таємничі.
Вістун
У Хрещенні Володимир прийняв нове ім'я, —
Василій зветься. Документ докаже все ясно.
Мечислав
Хорбрий! Прочитай, щоб усім було відомо.
Хоробрий
Читає послання Володимира:
Володимир, у святім Хрещенні названий
Василій, Київський князь і володар усіх
Руських земель Мечиславові, вірному вождеві
Наших військ, поздоровлення.
До цих пір не траплялося, ні мені писати.
Ні тобі читата те, що ми отримали від
Божої благодаті: і нинішня радість з цього
Приводу не була нам раніше знаною
В жадному випадку, навіть коли ми здобували
Численні городи у підданство. Якщо отже з причини
Наших перемог повинно було бути нам радісно,
Оскільки більше нині належиться вам
Торжествувати з нами. Вам відомо, як не за
Порадою царя, але з Божої милості,
Перейшов я від темряви до світла:
Це значить: покинувши бездушних кумирів,
Прийняв я істинної віри істинний
Закон Христа. Це діло — рівно ж за його поміччю —

Нині довершив я всеціло і доповна: прийняв я
Білий одяг, відложив чорний, зодягнувся в Христа,
І ветху гріховність, що в ній я родився, омив я
Совершенно тайною Хрещення. Це і Богом було нам
Об'явлено в чудесній формі: коли увійшов я
У святу купіль, зараз же тоді без труду відпало
З моїх очей сльозисте, бридке баговиння,
Але відтоді і по всім тілі я не мав
Більше жадної вади! Була це Божа милість
І опіка, що привчали мене простого й невіжу,
Явно і в дивний спосіб символом являли, що
Внутрі я очистився, очищений з-зовні.
Хай буде ця вістка радісною для вас і дорогою.
Бо якщо у вас правдива, вірна і непідступна
Любов до мене, це для мене буде більшою окрасою,
Ніж тисяча вінків переможних. Однак, те що я
Одержав, того і другим бажаю, але — це порада,
Не наказ. А наше веління є це:
Усюди, щоб були знищені ідоли, а на воєнних
Прапорах відтепер нехай не буде ні громової стріли,
Ні купальних вінків, ані інших непутніх прикрас:
Хай буде усюди красно зображене знамя Хреста,
Бо це буде пострахом всім противним силами:
Ним озброєний Константин — той Великий — переміг
Незлічиму силу Максентія. А з цим — пересилаємо
Хоругов для війська, а тобі щит —
Хрестом назнаменований.
Мечислав
Від серця приймаю пораду князя, тому що я вже
Раніше полюбив Христа всією душею. А щодо
Нищення ідолів, ми ділом виконали те, що
Повинні були зробити на перший наказ.
Полк від серця дякує за хоругов,
А за щит такий потужний Мечислав так дуже
Зобов'язаний, що замість щита сам свої груди

Віддасть князеві на захист і оборону його влади
Проти всякого ворожого наступу.
О воїни! Засяяв світлий день:
Пора всім нам святкувати!
Хор
Апостол Андрій
Ось день вже засяяв, — о радосте велика! —
Був він дуже чорний. Та просвітило тебе всеціло
Світло оте невечірнє!
Але де я є? Що бачу? Які віки ще
Відкриваєш мені, Царю віків? Бачу
Помножується світло від світла!
Бо як на початку малий потік з гір випливає,
А потім поволі, іншими доповнений, що
Злились водно, широкими струями пливе,
Не інакше чудо бачу, у твоїй славі.
О городе Божий!
Ось цвітуть у тебе рожі, що виросли
З мученичої крові: Борис і Гліб,
Священні паростi від святого кореня.
О горе! Уже біс зве на помсту проклятого брата,
Вже — бачу — нагострює копіє і ніж!
Але радій, о городе! Скорбота оця
Вельми прикрашує лице твоє.
А що це? О дивне чудо! Гори, звернені на південь,
Несподівано видали велике світло. Це ви,
Сивиною достойні мужі! (Бо передо мною
І земля вас не ховає), що там робите?
Двох вас ясно виджу, один напроти другого,
Копають собі у горах глибокі печери
Посохлими від посту руками.
Як численно горнуться до них, з багатьох сторін!
І славні князі — о чудо! В убогих старців
Багатства шукають.
О скільки чесних облич я бачу!

Від небесних кругів стільки світла не сяє,
Скільки від отих темних печер.
Україно! Це ти — небо в печерах підземних!
Та й усі Київські гори повсюди
Дорогоцінним одягом прикрашуються:
Всюди я бачу благочинну окрасу:
Як дорогоцінні перли у короні,
Я бачу по всіх горах святі храми!
О горе мені! Вкороти гнів Твій.
О царю прогнівлений! Що це за кара?
Що за страх неожиданий, о городе,
Великий гнів звернула проти тебе
Божа помства огнепальна?
Принесе тобі велику печаль;
Якомусь-то Батієві вручив меч огненний,
Будеш ним знищений, ним будеш порубаний.
Упаде цвіт твого народу і скоро зів'яне.
Та не до кінця забутий будеш;
Востане, встане вибранець Божий, що піднесе тебе
Добробут поверне тобі і знову прославить!
Бо сьомий вік від нині світлість велику
Везе тобі від Бога на золотій колісниці.
Бачу мужів премудрих, учених, сильних,
А при тім і хоробрих у боротьбі й вельми добродійних,
А між ними усіма — сяють великі два світила;
Один вже дуже біловолосий, [Митрополит Варлаам Ясинський]
А золота митра прикрашує його
Вельмидостойну сивину, а в родовій
Його емблемі бачу небесні оздоби:
То зорі навкруг місяця, а вигляд у них
Опереної стріли спрямованої в небо.
О Церкво українська! Як багато світла від цих
Світил залишиться тобі в ті літа!
І бачу другого, що носить вояцьку броню, [Гетьман Іван Мазепа]
Увесь палаючий, весь сповнений хвальною гордістю.

І бачу також, як він жахом полошить
Численні ворожі полки і ломить їм роги.
Виджу і це: ворожі городи Магомета
Тремтять перед ним, падуть, не ждуть утіхи
Та лев якийсь лютиться і гострить пазурі
На сильного мужа. Але злість твоя безрадна,
О лютий звіре! З поспіхом, о вожде великий.
Поспішно йди; дикий і лютий хижак
Роздертий буде тобою і хутко здохне,
А ти усіма будеш званий другим Самсоном.
Та він на це зброї від мене просить:
Нащо? Бо твоє благородія у щиті носить
Хрест самого Господа, для всіх супостатів
Страшний. Однак мені здається, що каже
"Андрію, під твоїм захистом боротись буду."
[Твоїм бути воїном, велить мені, Андрію
Цар Петро, з допомогою воєнною твоєю.
Борись, лицарю! Воюй!
А я — що змога, у помочі тобі буду.
А це що за видовище у слід за ним крокує?
Бачу я якийсь образ, що Боже провидіння
Його об'являє: многі й чудесні виджу
На тім видіння: тут рівнонебесна
Печерська Обитель взносить кам'яні мури,
А Діва намет свій розгортає, отінений
Її покровом, намет світлом виповнений,
Намет гідний для Марійської обителі.
Тут ще бачу інше чудо: немов би забутий,
Немов не бувалий, вже давно закинутий
В забутті лежачий престол Переяславський
Востає вже красно; а на тім престолі
Поставлений муж якийсь честивий,
Добронравний, ревністю рівний пастирям давнім.
Тут бачу я і інші святі обителі.
А з усіх найкраще оце видіння:

Будується Дім Науки. Дні твої щасливі!
О Україно! Скільки мужей совершенних
Виведе тобі цей дім!
А над усіма цими будівлями видніє —
Начеркнений будівничий — Іван Славний.
Боже дивний і великий, що відкрив мені
Таку велику радість і зіслав на мене
Стільки світла, дай силу і снагу,
Дай і многоліття, на всяке діло подай
Благополучність успіху, війну все переможну!
Пошли здоров'я, владність, мир безтурботний!
[Пошли їх Царю Петру, Тобою назначеним
І його вірному вождеві, Іванові.]

Зауваги читачам: У цьому перекладі вжито слова Україна, український там де в оригіналі Прокоповича стоїть Росія, руський. У кінцевій промові Апостола Андрія, пропущено в перекладі слова про Російського Царя Петра. Ці рядки відновлено у квадратних дужках []. Апостол Андрій згадує у цій промові декотрі маловідомі події, а саме: спорудження кам'яного муру (взносить кам'яні мури) довкола Печерської Лаври у 1690-их роках, відновлення Переяславської Епархії (престол Переяславський) і назначення у 1701 році її першим Епископом Захарію Корниловича, і спорудження нового корпусу Києво-Могилянської Академії (Будується Дім Науки) у 1703 — 1704 роках. (МТ)